(א) מה תלמוד לומר [1]לא יוכל לבכר לפי שנאמר והיה ביום הנחילו את בניו (א)שיכול והלא דין הוא ומה פשוט שיפה כחו שנוטל בראוי כבמוחזק התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה בכור שהורע כחו שאינו נוטל בראוי כבמוחזק לא כל שכן [א]תלמוד לומר לא יוכל לבכר ויאמר לא יוכל לבכר מה ת"ל והיה ביום הנחילו את בניו שיכול והלא דין הוא ומה בכור שהורע כחו שאינו נוטל בראוי כבמוחזק אמרה תורה לא יוכל לבכר פשוט שיפה כחו שנוטל בראוי כבמוחזק לא כל שכן ת"ל והיה ביום הנחילו את בניו התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה א"ר זריקא א"ר אמי א"ר חנינא (ב) אמר רבי הלכה כר' יוחנן בן ברוקה אמר ליה ר' אבא הורה איתמר במאי קמיפלגי מר סבר הלכה עדיפא ומר סבר (ב)מעשה רב (ג)תנו רבנן אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו (ד)הלכה למעשה שאל ואמרו לו הלכה למעשה ילך ויעשה מעשה ובלבד שלא ידמה מאי ובלבד שלא ידמה והא כל התורה כולה דמויי מדמינן לה אמר רב אשי הכי קאמר ובלבד שלא ידמה בטרפות דתניא (ה)אין אומרים בטרפות זו דומה לזו ואל תתמה שהרי חותכה מכאן ומתה חותכה מכאן וחיתה א"ל ר' אסי לר' יוחנן כי אמר לן מר הלכה הכי נעביד מעשה אמר לא תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה אמר להו רבא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע כי אתי פסקא דדינא דידי לקמייכו וחזיתו ביה פירכא לא תקרעוהו עד דאתיתו לקמאי אי אית לי טעמא אמינא לכו ואי לא הדרנא בי לאחר מיתה לא מיקרע תקרעוהו ומגמר נמי לא תגמרו מיניה לא מיקרע תקרעיניה דאי הואי התם דלמא הוה אמינא לכו טעמא מגמר

לא יוכל לבכר מה תלמוד לומר. והלא כתיב בתריה הבכור בן השנואה יכיר: **לפי שנאמר והיה ביום הנחילו את בניו.** דמשמע שיכול לתת לכל אחד מבניו מה שירצה ויכול אני לדון שאף הבכורה יעביר מן הבכור לתת לכל מי שירצה עם שאר נחלה דמה פשוט שיפה כחו כו' שנוטל בראוי דבחלק פשוט לא כתיב בכל אשר ימצא לו: **ויאמר לא יוכל לבכר.** ולא אצטריך ביום הנחילו כאביי [ע"א] דהוה דייקינן בכורה לא יוכל לבכר אבל חלק פשוט ינחיל למי שירצה: **הורה.** כר' יוחנן בן ברוקה איתמר: **במאי קא מיפלגי.** נהי דמר שמיע ליה הכי ומר שמיע ליה הכי מאי בינייהו: **הלכה עדיפא.** שפוסק הלכה לעשות כן אבל כי אמרינן הורה איכא למימר דטעה הרואה דשמא אותו הדין לא נפסק כרבי יוחנן בן ברוקה אלא על ידי טענות אחרות זיכה את כל הנכסים לאחד מן הבנים כגון שאמר האב לשון מתנה עם לשון ירושה דלדברי הכל דבריו קיימין וכדאמרינן (לעיל דף קכו.) נמי לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דההוא בכור דאזיל וזבין בנכסי דידיה כו' דסבר הרואה דמשום האי טעמא נפסק כן והמעשה משום טעמא אחרינא אבל כיון דקבע הלכה אז אין לפקפק בדבר: **ומר סבר מעשה רב.** כשמורין לעשות מעשה אז יש לסמוך ולעשותו אבל כשאומר הלכה כפלוני אין סומכין לעשות כן עד שיאמרו הלכה למעשה כדלקמן דאי אמר הלכה איכא למימר דדרך למודו אמר הכי אבל אם בא מעשה לידו הוה מדקדק יותר כדאמרי' בסמוך אין למדין הלכה מפי למוד אבל משהורה לעשות שוב אין לפקפק אחריו: **אין למדין הלכה.** כלומר אין למדין לעשות: **לא מפי גמרא.** שאם לומד הרב דרך לימודו ואמר מסתבר טעמא דפלוני חכם אין תלמידיו למדין משם הלכה דשמא אם יבא לידו מעשה ידקדק יותר ויראה טעם אחר בדבר: **ולא מפי מעשה.** אם יראה רבו עושה מעשה אל יקבע הלכה בכך דשמא טעה בטעם של פסק דין של אותו המעשה דהרבה טועין בדבר הלמוד כדאמרי' והא דפלוני לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר וטעה בסברא: **עד שיאמרו לו הלכה למעשה.** דכיון ששאל ע"י מעשה ואינן יודעין בדבר אלא מה שהוא אומר להם אין לומר טעם אחר חזו ביה דלא ידע. (ג) ובמקום אחר(ו) אמרי' אין למדין הלכה מתוך משנה כגון זה שכתב במשנה והלכה כדבריו כגון הא דתנן במסכת נדה (דף ז.) רבי אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן כו' (ז)והמשפה כמה תשפה ותהא זבה גבי יולדת בזוב מעת לעת כדברי ר' אליעזר (נדה לו:) וזב וזבה שבדקו יום ראשון ומצאו טהורה וכו' (שם סח:) ובשלשתן תנן במשנה הלכה כדבריו(ח) ואפ"ה קבע שמואל הלכה כמותו בגמ' [שם ז:] ואשמעי' דאין מורין הלכה מתוך משנה אי לאו דקבע הלכה כמותו וביבמות (דף מט.) (ד) תנן איזהו ממזר שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת והלכה כדבריו ואי לאו דפסיק בגמרא הלכה כמותו לא סמכינן אפסק דמתניתין אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראין ודאי סמכי' דכיון שפסקום וכתבום רב אשי ורבינא שהם סוף הוראה ודאי עלייהו סמכי'. מצינו למדין היכא דפליג יחיד אבל רבים כי הני לא סמכי' אפסק הלכה של משנה אלא א"כ פוסק בגמ' אבל אפסק דגמ' סמכי' דכולהו הוו הלכה למעשה אלא שר' יוחנן לבדו היה מחמיר לעצמו ואמר לתלמידיו כדלקמן שלא יעשו דבר עד שיאמר להם הלכה למעשה והיינו טעמא דדלמא הדר ביה מההוא פסק הלכה שפסק ויראה לו טעם אחר בעיניו ומיהו לאחר פטירתו יש להם לעשות מה שפסק להם דהא כל ימי חייו לא הדר ביה וכל שכן שיש לנו לסמוך על הלכות הכתובות בגמ' כמו שסידרן רב אשי דהא קיימא לן בבבא מציעא (דף פו.) רב אשי ורבינא סוף הוראה ולמי נשאל עוד בשעת מעשה אם לא נסמוך על ההלכות הפסוקות בגמ' כמו שסדרן רב אשי דקתני(ט) עד שיאמר לו הלכה למעשה הא אין אדם רשאי לחדש דבר מעתה אלא ודאי כמו שפסקו האחרונים כך נעשה והכי אמרי' (י)(בתחלת פאה) ירושלמי ר' זעירא בשם שמואל אמר אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמ' כלומר מדברי האמוראין ולא מפי מעשה הכתוב במשנה וברייתא כגון דפליגי רבים עליה עד שיאמרו הלכה למעשה כלומר כן הלכה לך ועשה כן אי נמי שיאמרו לו הלכה כדי לעשות מעשה כגון שבא ושאל לחכמים מעשה בא לידי היאך הלכה כדי לעשות כך ואמרו לו הלכה כפלוני אע"פ שאמרו סתם זהו הלכה למעשה: **ילך ויעשה מעשה.** כל ימיו יעשה עוד כן ולא יהא צריך עוד לשאול לכל מעשה ומעשה שבא לידו: **ובלבד שלא ידמה.** לדון דבר מתוך דבר: **הא כל התורה כולה וכו'.** כדאמרי' בעירובין (דף כא:) גבי שלמה ואסברא בדדמי: **בטרפות.** ללמד זו מזו כגון טרפות הכבד מן הריאה כדאמרי'(כ) וחילופא בכבדא שאין חיות האיברים שוה אין אומרים בטרפות זו דומה לזו שהרי חותכה מכאן בצומת הגידין ומתה דמיטרפא בכך חותכה מכאן למעלה מצומת הגידין וחיתה שחתך הבשר עד העצם כשרה כדאמרי' בבהמה המקשה (חולין דף עו.) ומקל וחומר היה לנו לומר שהיא טריפה: **אי אמר מר הלכה הכי.** בשעה שאנו למדין לפניו מי עבדינן עובדא ע"פ אותה הוראה: **עד דאמינא לכו הלכה למעשה.** שאומר לכם הלכה בשעה שתשאלו לי על ידי מעשה דבשעת מעשה אדם ירא לידון ומכוין לבו יותר כדאמרן לעיל אין למדין הלכה מפי גמרא עד שיאמרו לו הלכה למעשה: **פסקא דדינא.** שפסקתיו ומסרתיו לאדם להיות לראיה בידו אל תקרעוהו לבטל דבריי: **דאי הוה וכו'.** ושמא גם אתם תמצאו תירוץ לקושייתכם:

ואל

תלמוד לומר לא יוכל לבכר. וא"ת ולרבנן למה לי לא יוכל לבכר דמהי תיתי שיוכל לשנות חלק בכורה דאצטריך קרא למעוטי ולר' יוחנן בן ברוקה נמי למה לי ביום הנחילו דעל כרחך ליכא למימר דמקל וחומר ילפי' שלא יוכל לשנות חלק פשיטות דא"כ לישתוק מלא יוכל לבכר וממילא ידעינן שאין יכול לשנות לא חלק בכורה ולא חלק פשיטות משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה ואם כן ע"כ לא יבכר לא אצטריך אלא למעוטי חלק פשיטות ויש לומר דאי לאו לא יבכר הוה אמינא דיכול לשנות חלק בכורה[א] משום דהורע כחו שאינו נוטל בראוי[ב] והשתא אצטריך שפיר ביום הנחילו לרבי יוחנן בן ברוקה דלא נילף חלק פשיטות בקל וחומר מחלק בכורה דאין יכול לשנות: **שהרי** חותכה מכאן. אין לפרש כפי' רבינו שמואל חותכה מכאן וחיה דהיינו למעלה מצומת הגידין דהא בפרק (ו)אלו טרפות (חולין דף נו) אצומת הגידין גופא קאמר תדע שהרי חותכה מכאן כו' אלא יש לפרש כגון בטחול דקיימא לן (שם דף נה:) ניקב בסומכיה טריפה בקולסיה כשרה[ג]:

ושמע

עין משפט נר מצוה

צה א מיי' פ"ו מהל' נחלות הלכה ג סמג עשין נו טוש"ע חו"מ סי' רפא סעיף ד:

מוסף רש"י

אין למדין הלכה לא מפי למוד. מתוך המשנה והברייתא ששויה בהן הלכה כפלוני אין למדין מהן, שהאמוראים האחרונים דקדקו בטעמי התנאים והעמידו הלכה על בוריה, אבל הראשונים לא דקדקו איש בדברי חבירו אלא כל אחד מה ששמע מרבו מלמדה לתלמידו שמועה כמו שהיא, והיא היתה נקראת משנה וברייתא, והיה נותן לבו לתת טעם לשמועתו, זה נותן טעם לדבריו וזה נותן בה טעם אחר, כדאמר (שבת סג.) ליגמר איניש והדר ליסבר, ואותה סברא היתה נקראת תלמוד בימי התנאים, ומשנה ששויה בה פסק הלכה, מסברת תלמוד שלהן נישנית ואין למדין הימנה (נדה ז:). **הלכה למעשה.** להורות על המעשה (ע"ז עד.). **שהרי חותכה מכאן ומתה חותכה מכאן וחיתה.** נחתך בשר רגלים למעלה מצומת הגידין ולא נשבר העצם כשרה, נחתכה למטה במקום צומת הגידין אע"פ שנמוך מכאן טרפה ואע"פ שלא נחתך העצם (חולין מח:) או: חתוך סימנין או גיד צוארה ומתה, חתוך כל כתפיה וחיה (שם נה:).

פי' רשב"ם העקרי

ד"ה **עד שיאמרו לו הלכה למעשה** כו' זב וזבה שבדקו עצמן יום ראשון ומצאו טהור כו' עד והלכה כדבריו וא"ר יהודה אמר שמואל [נדה ז:] הלכה כר' אליעזר בארבע והני תלתא מינייהו ואקשינן מאי אתא לאשמעינן בכולהי תנא הלכה כדבריו במתני' ופרקינן אין למדין הלכה מפי תלמוד ולולי שאמר שמואל הלכה כר"א בהני לא הוה מיתוקמא הלכתא ממתני'. כיוצא בהן ביבמות [מט:] איזהו ממזר שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ולולי שאמרו בגמ' הלכתא כוותיה (מ) לא סמכינן אמאי דפסיק הלכה כדבריו במשנתינו נמצאו למדין דהיכא דפליג יחיד כו' (כבדפוס): **הא כל התורה כו'.** כדאמרי' בעירובין [כא:] ואסברה בדדמי. בשלמה המלך מיירי: **בטרפות.** ללמד טרפות הכבד מטרפות הריאה דהא אמרינן וחילופיו בכבדא שאין חיות האיברים דומה זה לזה יש כשר בזה ופסול בחבירו: **שהרי חותכה מכאן.** למעלה מן הארכובה מעט במקום צומת הגידין: **ומתה.** דמיטרפא ביה כדאמרי' בפ' בהמה המקשה [חולין עו.]: **וחותכה מכאן.** למעלה מצומת הגידין חותך הבשר עד העצם כשרה כדאמרינן התם ומק"ו היה לנו לומר שהיא טרפה: **כי אמר לן מר הלכה.** כפלוני: **עד דאמינא לכו הלכה.** כשיבא מעשה לידכם דבשעת מעשה אדם ירא לדון אלא הברור לו ומכוון את לבו יותר: **והדר חזיתו.** טעם אחר בדבר: **פסקא דינא.** שדנו הדין כך וכתבוהו להתקיים כן וכהלכה למעשה למילף מיניה: **ולא תקרעוה.** לבטל דברי: **דאי הוה אנא וכו'.** ושמא גם אתם היום או מחר תמצאו תירוץ לפרכא דידכו: **ומיגמר לא תגמרו מיניה.** לדון אלא כפי מה שנראה לכם: **שאין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות.** כדתניא במס' נדה בשילהי פרק שני [כ:] רבי ראה דם [בלילה] וטמאו ראהו ביום וטהרו המתין שעה אחת וראהו וחזר וטמאו אמר אוי לי שמא טעיתי ומקשינן הא ודאי טעה דתניא לא יאמר חכם אילו היה כן לא היה טמא אלא אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות כו' והוא הדין לגבי התלוי בסברא [דאין לו] אלא מה שעיניו רואות:

מסורת הש"ס

א) [שיכול ומה פשוט שיפה כל"ל ת"ח], ב) [שבת כא: וש"נ], ג) נדה ז:, ד) [ברכות כד. וש"נ], ה) חולין מח: נה: נז. עו., ו) [נדה ז: ע"ש וברש"י שם], ז) נ"א והמקשה, ח) [עי' רש"ש], ט) [רש"ש מח"ז], י) [צ"ל בפ' שני דפאה], כ) [לא נמצא מקומו], ל) [צ"ל בהמה המקשה עו.], מ) עיין תוס יבמות מט. ד"ה שמעון,

תורה אור השלם

1 וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר: דברים כא טז

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא יוכל לבכר מה ת"ל לפי שנאמר והיה: **(ב)** שם אמר ר' חנינא אמר רבי ינאי אמר רבי הלכה כרבי יוחנן: **(ג)** רשב"ם ד"ה עד שיאמרו כו' ובמקום אחר. נ"ב נראה דלדעתו דכאן ודאי פי' לא מפי תלמוד כשפוסק הלכה דרך למודו אלא שבמקום אחר דאמרי' נמי אין למדין הלכה מפי תלמוד ולשם הוה פירושו מתוך משנה כו' ומביאו הרב כאן כדי לחלק בין משנה לאמוראים ולקבוע ההלכה כמ"ש מצינו למדין כו' דאפסק שפסקו האמוראים יש לנו לסמוך על כל פנים אלא שר' יוחנן החמיר כו' ואין זה אלא כשפוסק הלכה כפלוני בפירוש אבל דרך למודו שיאמר מסתבר טעמא דפלוני חכם אין תלמידיו למדין משם ואין חלוק בזה בין התנאים לאמוראים דבכל זמן נוהג דבר זה וק"ל ומהרש"ל בהגהותיו פירש דהרב ז"ל כונתו לומר דמאחר דבמקום אחר אמרינן דאין למדין הלכה מתוך משנה כו' א"כ לפי זה גם כאן פי' אין למדין הלכה מפי תלמוד היינו הלכה שכתוב בתלמוד במשנה או בברייתא: **(ד) בא"ד** וביבמות נמי תנן:

מוסף תוספות

א. אע"ג דחלק פשיטות אמרינן מסברא דאינו יכול לשנות. שיטמ"ק בשם תוס' הרא"ש. ב. ואביי דפריך דמלא יוכל לבכר נפקא, לא הוה מסיק אדעתיה האי טעמא דהורע כחו בראוי, ולפי סברתו הוה מצי למפרך לרבנן לא יוכל לבכר למאי אתא, (וכמש"כ תוס' לעיל בע"א בד"ה האי). שם. ג. והיינו תמיהה שהוא אבר אחד דקולשיה וסומכיה לא חשיב שינוי. ריטב"א.

רבינו גרשום

שיכול והלא דין הוא. שיהא האב רשאי להנחיל א) בין בכור לפשוט: ויאמר לא יוכל לבכר. בלבד ולישמע מינה תרתי דלבכור לא יוכל לבכר אחר במקומו הא לפשוט יכול ליתן לאחר חלק חבירו. אצטריך למכתב והיה ביום הנחילו את בניו (תאמר הריני דן אחד) שיכול והלא דין הוא דאינו רשאי להנחיל לאחרים אפי' במקום פשוט: ומה בכור כו': הורה אתמר. שהורה הלכה למעשה (שהתורה נתנה רשות וכו'): מר סבר הלכה עדיפא (נוקים) שפוסק הלכה בתלמוד בבית המדרש עיקר ומר סבר הוראה על ידי מעשה עיקר: אין למדין הלכה לא מפי תלמוד. שאם רואה אדם בתלמוד הלכה כי האי תנא או כי האי ולא מפי מעשה שרואה כתוב בתלמוד דשמא יחידאה הוא עד שישאל בבית המדרש ויאמרו הלכה כן לעשות בו מעשה: ובלבד שלא ידמה. מדעתו מעשה אחר למעשה זה שהורו לו: וכל התור' כולה דמויי מדמינן לה. דמפיק דומה לדומה: שלא ידמה בטריפות. שלא יאמר כשם שאם נשברה למטה מן הארכובה כשירה כך נשברה למעלה מן הארכובה כשירה לפי שאין בטריפות זו דומה לזו: ואל תתמה. מפני מה שאין אומרין כן. לפי שחותכה מיכן למעלה מן הארכובה ומתה ולמטה מן הארכובה חיה. ואיכא דמפרש שכל אדם בטפחות שנא' טפחות נתתה ימי מתחיל לחשב ממעלה למטה אם חותך טפח העליון מן גולגלת חי שלא נגע במוח וטפח שני כנגד מוחו ומת וטפח שלישי למטה מן המוח חי וטפח רביעי כנגד הגרון ומת וטפח חמישי הוא למעלה מן הלב וששי כנגד הלב וכן כל הגוף:

א) אולי צ"ל שיהא האב רשאי להנחיל חלק בכורה לפשוט.